

Ekstastranden

Viktig information för att rätt förstå och tolka de redogörelser som här sammanställts.

Nedanstående sammanställning, gjord för Eksta hembygdsförening februari 2022 av Lennart Johansson (LJ), i samarbete med Tryggve Siltberg (TS) och Bernt Jakobsson (BJ) grundas på en redogörelse från TS, nedtecknad efter en bilresa med Fridolf Johansson (FJ), Tomsarve i Eksta, 1978-08-31 (några uppgifter nämnda redan vid samtal 08-24, kompletterade 09-01 och 09-04). Redogörelsen har senare skrivits om av okänd författare (nedan kallad "Kompletteraren"), som förutom en del egna ändringar/kompletteringar även lagt in rättelser från TS, daterade 1978-09-10.

Den följande texten har i några fall olika versioner, men här har eftersträvats att så långt möjligt följa Fridolf Johanssons text såsom den nedtecknats av TS. Ibland anges här också "Kompletterarens" (K) eller BJ:s text. Vid olika stavning av namn har i första hand FJ:s version använts och annans version har satts inom parentes.

En siffra inom parentes i texten (0) hänvisar till kartblad längst bak (ej i ursprunglig text, har tillkommit vid omskrivning februari 2022)

Ekstastranden – från norr till söder

Brime heter området norr om Sandhamn (BJ: ligger i Fröjel men tillhör Eksta fg)

Blåhäll (1) heter branten söder om Sandhamn (Fröjel).

Djauveik (2) kommer sen (här drunknade vid bad i stormigt väder den 9 juli 1930 två studenter, Berneus och Hansson. En tredje, Blomér, klarade sig). Tre stugor ligger väster om vägen (åt sjön till). Den norra (nuv Siltbergs) byggdes på 1930-talet av Ivan Smitterberg i Klintehamn. De båda andra är äldre.

(K: Ur Eskeröd: Gotländska stränder: "De myndiga bönder i Eksta, som en gång ägt både Stora och Lilla Karlsö, har haft stor glädje av sin hemmastrand, inte bara för fiske vid Djupvik och Kronvall utan också för släketäkten till åkrarnas gödning. Längs hela den långa stranden går en fullt farbar väg. Det är släketäktens strandväg. Hela den långa stranden är på ekonomiska kartan betecknad som samfällig mark. Detta är i första hand för släketäktens skull. Men i realiteten finnes här dock en delning genom hävd gårdarna emellan för själva brukningen av stranden.")

Branten söder om Djauveik heter i norr Djauveiksberg och i söder Toberg.

På Djauveiksberg ligger Bopparve hage (i norr) och Tomsarve hage (i söder). Söder därom, där reservatet börjar, följer Tohagar. Där ligger alltså Toberg. I Tohagar ligger Tomyr (på kartan Djupviksmyr).

På Djauveiksberg vid den enda stugan väster om vägen (åt sjön) låg ännu i slutet av 1800-talet Hägurs vattensåg (3). Bäckens kallas Sagrännu. Utanför stranden vid Sagrännu ligger två stenar kallade Leil Sagårdsstain (K: Leil Sagstainen) och Stäure Sagårdsstain (K: Stäure Sagstainen). Vid medelvatten ligger den förstnämnda jämsmed och den sistnämnda över vattenytan.

Söderut på Djauveiksberg ligger ute vid rasbranten ett gravröse (4), som var okänt för både arkeologer och ortsbefolkning tills för ett par år sedan, då en stugägare upptäckte ben i raskanten. Därefter blev röset utgrävt och rensat.

Utanför stranden nedanför röset ligger Skvalpvarp. Där bryter alltid sjön och där kan vågorna vid nordlig vind nästan gå vinkelrätt mot varandra.

Några meter söder om röset finns en ränna i raskanten. Omkring 1910 hade Lars Pettersson (far till verkstadsägaren Ferdinand P i Eksta) där en anläggning för att ta upp släke från

Ekstastranden

stranden, ett slags elevator som drog upp släken på linor. Han hade bara en häst medan de andra, som hämtade släke där, hade helt par och därför kunde ta sig upp för rasbranten med hästar och vagn. (K: Av den "vägen" finns numera bara rester kvar, nedre delen har sjön så småningom slagit sönder. Lars Petterssons släkeränna fylldes våren 1982 (??) med väldiga kullersten, eftersom rännan tenderade att äta sig in i vägen ovanför.)

Badstainar kallas några stora stenar i sjön nära strandkanten utanför rännan. (BJ: utanför strax söder om Sagraännu (3)).

En prästfru från Öja drunknade i slutet av 1800-talet och flöt i land strax söder om Toberg (5). En gammal tant, kallad Ole-Jakubsens mor, berättade för FJ i hans ungdom om händelsen. Prästfrun hade rest till Visby med häst och vagn, men åkte båt hem med två män som hette Vigsten (de lär senare ha råkat illa ut på sjön). Båten kantrade, Vigstenarna klarade sig (den gången), men prästfrun drunknade. Hon flöt i land vid den sten i vattenbrynet, som ligger strax norr om skyttevärnets söder om Toberg och lite söder om två stenar lite längre ut från stranden. Prästfrun hade då ännu sin väska på armen.

Vavle (Vavlu) kallas viken och fiskeläget söder om Toberg. Norr om bodarna där ligger två större stenar (6) med namn, Raudstain (K: Raustainen) i strandgruset (i norr) och Svartstain (K: Svartstainen) i vattenbrynet (i söder). Hajstäde stain (7) ligger en bit från stranden 30 meter söder om Vavlevägen. Den kallas så därför att en bonde från Hajstäde (Berneus nuvarande gård) (BJ: Hajstäde 1:10, nuvarande ägare Lars-Erik och Jane Kennbert) en gång dränkte sig där. FJ:s far och Ekholm hittade honom. Han hade bundit händerna på ryggen och lagt sig på mage över stenen.

Vid Vavle var alltid fint flundrefiske och grannlaget härneråt brukade i FJ:s ungdom och senare alltid fiska mangrant. Det kunde ligga 7-8 flatbåtar vid stranden, kölbåtar gick inte att använda här för landsjön kan vara svår. Det fanns ursprungligen bara en bod här, gammaldags av bular och faltak, som låg där den nuvarande sydligaste boden ligger (BJ: den första boden i Vavle, tillhörande Käbbe, låg strax söder om nuvarande sydligaste boden, ungefär mitt för grinden på andra sidan vägen). Den revs omkring 1940. De nuvarande bodarna här är sentida, den äldsta är den andra norrifrån, byggd 1927. Vavle har ett öknamn, Källinghamn, därför att det vid en tid hade varit källingarna som skött flundrefisket här.

Vavleakar, egentligen flera åkrar, kallades området där Axel Käbbe nu har fruktodling.

Söder om Vavle ligger Hajtage udd (8) och ute på den Hajtage Lunde (BJ: Hajtage Lunde kallas den skogsdunge som är sydost om vägen). En vik i udden, numera rätt igenslammad, kallades Hajtage Hul (BJ: Hajtage Hul ligger en bit ut i vattnet, något söder om udden).

Tomsarve kvänn (9), ruinen av Tomsarve väderkvarn, följer därefter. Den var i bruk ännu 1914, men råkade då ut för ett olyckstillbud. Någon (kanske mobiliseringspersonal) släppte den "i närdu så ha tog ti ränne" (vid stark nordanvind så den började skena). Ägarna var rädda för att den skulle ta eld, det enda de kunde göra var att smörja. Efter det tog man på Bolin Käbbes förslag bort ett vingpar. Dock var det ännu möjligt att vid lämplig vind använda den för malning, ända tills man tog bort det återstående vingparet. Kvarnen var av sten, på den numera raserade baksidan fanns en eldstad med rökgång genom muren. (LJ: Kvarnen rustades upp under 1990-talet).

Från kvarnen ser man fint rauken Hunden på Lillöns norra strand.

Några meter söder om kvarnen ligger en ringformad stenlämning, vartill ingen vet ursprunget. Någon har gissat att det skulle vara grunden till en äldre kvarn, men varför har man då inte byggt den nya på den gamla grunden? FJ vill gärna gissa på att det ursprungligen varit en vårdkase.

Ekstastranden

På Kvännsandi utanför kvarnen är fint flundrefiske nära land. Här fanns därför båtlanningar. Lite söder om kvarnen ligger ett stort flyttstensblock på grunt vatten. Ett mycket vanligt sättmärke var "stur stajni pa kvänni u Kronvaldsvägen ginar" (alltså så att man var i Kronvaldsvägens förlängning så att den syntes som en nedsänkning i skogskonturen). Där var 12 famnar (21,6 m) djupt och fint torskfiske och strömmingsfiske.

Söder om kvarnen finns ett vattendrag, Sagrännu till Tomsarve såg (10), som troligen blev nedlagd före den i Djauveik.

Skansen eller Skansudd har fått namn efter de grävda lämningarna efter en skans här. Enligt en tidningsartikel skulle den ha blivit grävd av Hablinge kompani 1813 (BJ: 1713, även Hemse kompani deltog tillfälligt). En vik, strax söder om udden, kallas Skansrängi (11).

Nårdarviken hade inte något bra fiske. Släketäkten här tillhörde gårdarna i Eksta kyrkby.

Nårdarård (12) är en stenig udde, efter den kommer Kronvald.

Kronvalds inlopp markeras av en stor sten, Galten, som man ska passera söder om. Den nuvarande cementpiren är byggd på en brygga av stock och sten, som lades omkring 1898, då man efter det laga skiftet avverkade skog häromkring och skeppade ut från Kronvald. Strax söder om den på grunt vatten ligger Hamnstajni.

På 1800-talet var Kronvald ett stort fiskeläge. Man hade gemensam hamnfogde för Kronvald och Stora Karlsö. Tyvärr finns inga papper bevarade från hamnrätten. Även folk uppe från landet fiskade här. FJ:s farbror berättade t ex att här fiskade folk från Gerum och att en Smitterberg från Gerum förolyckades på Stora Karlsö genom att han föll ner och slog ihjäl sig. Sedan bönderna sålt Stora Karlsö övergavs Kronvald och man flyttade till Djauveik istället. Många av bodarna i Djauveik är flyttade från Kronvald.

Till flyttningen från Kronvald bidrog kanske också att det inträffade olyckor där. Den 6 mars 1886 inträffade en olycka då fem bönder kom iland i Kronvald efter att ha sett till lammen på Lilla Karlsö. När de kom i inloppet tog de ner seglet, märkte inte att de kom i issörja och att det var sug utåt. Båten gled ut och kantrade. Två ägare till Lillön drunknade, Ole Hägur (ursprungligen från Lillgårds)(BJ: Jakobsson) och en till (BJ: Olof Hansson, Bjärge). De var fem i båten och de andra tre klarade sig, nämligen Jacob Pettersson Bopparve, Lars Olsson, då dräng och senare ägare till Bjärge, samt Lars Pettersson, han som hade släkeelevatorn på Djauveiksberg. Lars Pettersson har flera gånger berättat om händelsen för FJ.

Vid Kronvald är två av de nuvarande bräddäckta bodarna gamla bodar av bulkonstruktion. Där finns också en nybyggd bulbod med skur (för nättorkning) av gammal modell. FJ har också en bod här och en båt byggd av Jacob Pettersson Bopparve, en stor båtbyggare i början av 1900-talet. FJ har skänkt båten till Erik Olssons museum i Sanda.

Under båda världskrigen fanns bevakningspersonal vid Kronvald. Några meter söder om bodarna hade man under första världskriget signalstation till Stora Karlsö. Där var motsvarande signalstation förlagd till Linnés ask mitt på ön.

Det finns en stor grop vid bodarna. Där tog militären grus under andra världskriget. Vid bodarna växer Martorn.

Söder om Kronvald ligger Suderård (13). Därefter följer en kuststräcka utan riktigt namn som kan kallas Kronvaldslande eller Hammarslande. Därefter följer Sudarveik. I dess norra del ligger ett flyttblock, "Staini", utanför vilken man satte strömmingsgarn.

(BJ: Muldins stain (14), en stor sten en bit ut från strandkanten).

Flytu (15), ett stenparti som sträcker sig ut från stranden, ligger söder om Sudarveik.

Ekstastranden

Hammarsudd (16) lär vara (BJ: är) Gotlands västligaste udde. Här hann man börja lite med grustäkt efter moderna metoder innan naturvårdsbestämmelserna fridlyste stranden. Bönderna som hade släktäkten (inga andra) tog nog strandgrus också förr i världen, men inte mer än havet efterhand svallade upp.

(Före Hammarsudd ligger en grind med färäst.)

Käutråir (17) kallas de stenar som ligger ute i viken söder om Hammarsudd. Ännu på 1930-talet sköts någon säl vid denna strand och ännu under andra världskriget vid Lillön. Storön däremot var fridlyst. I lugnt väder har FJ på Ekstastranden hört sälarna skälla på Lillön.

Härefter följer en långsträckt udde som heter Tärneskär, och sedan Langsteitveiki. Här upphör allmän väg, men vägen är farbar ett par hundra meter till.

Bobackudd (Bodbackeudd?) ligger söder därom. Den har alltid varit bebyggd, bl a fanns där förr en gammal bulbod (BJ: Bäckens fiskeläge (18)). Den nuvarande boden är dock modern. Det fanns även en gammal bod i Håigården vid hjulspåret innanför udden. Om man följer hjulspåret till en punkt innanför och strax söder om Bobackudd sluttar marken längs en markerad slänt. Det var tidigare strandkanten, vilket alltså visar hur mycket det har slammat upp. Här syns stenarna av en gammal båtlänning mitt på torra land. Denna plats kallas Sudargrind. På den gamla strandslänten ligger ett stenblock. Här låg FJ på jakt 1920 och då gick sjön fram till slänten.

Viken söder om Sudargrind heter Fuldöien, därefter följer en liten udde utan namn och därefter en vik som heter Baggtäppu. (K: Fäuldöien heter hela viken från Sudargrind till udden, som går ut vid Bäcktäppu).

Det finns en väg (förbjuden för fordonstrafik) längs vilken man kommer till stranden en bit söder om Baggtäppu till Vedesträndi. Denna väg anlagd på 1890-talet korsas en bit från stranden av en numera igenvuxen väg. Mellan denna igenvuxna väg och stranden är det nu skog, men där fanns inte en tall, bara ene, på 1870-talet. Det har berättats av Ole Larsson, som kom till Hägur i Eksta från Lindarve i Sproge på 1870-talet. När vägen till stranden anlades på 1890-talet dikades marken något och skogen kunde lättare breda ut sig.

Stranden här är Vedesträndi. Marken ovanför kallas Vede och här finns slätterängar mm. Den tillhör Hägur norr om vägen och Käbbe söder om vägen. Där vägen kommer ner till stranden ser man följande från norr till söder:

Baggtäppu, den ovannämnda viken. Strax söder om den ligger en trädlund där det står en bod, visserligen gammal men hitflyttad för minst 15 år sedan.

Råire, mycket sten utanför stranden.

Hägarskär, en udde med en bod från 1900-talet (Hägarskär kallas på kartan Gärsbackeskär, efter Gärde som är namnet på markerna norr om Vede)

Skärsbröiu, ett sankt strandområde där det fanns mycket släke som dock var arbetsam att bärga.

Hägarbacke, en udde med en bod från 1900-talet.

Busu (Bäusu), en ö som vid lågvatten nästan har landförbindelse fast det vanligen är ½-1 meter djupt i sundet. Ön tillhör de två Käbbegårdarna. Där står en bod som tillhör Axel Käbbe och som fanns där redan på 1920-talet, då den användes som båthus. Söder om boden står en märkesstång på samma plats som en gammal bulbod fanns. Den blev nedbränd på 1940-50-talet av tjuvrökande pojkar. Denna bulbod användes omkring 1920 av Hansson, Vattskogs och Karl Löfgren, Sandholme, som hade länning och brukade fiska här. De hade en

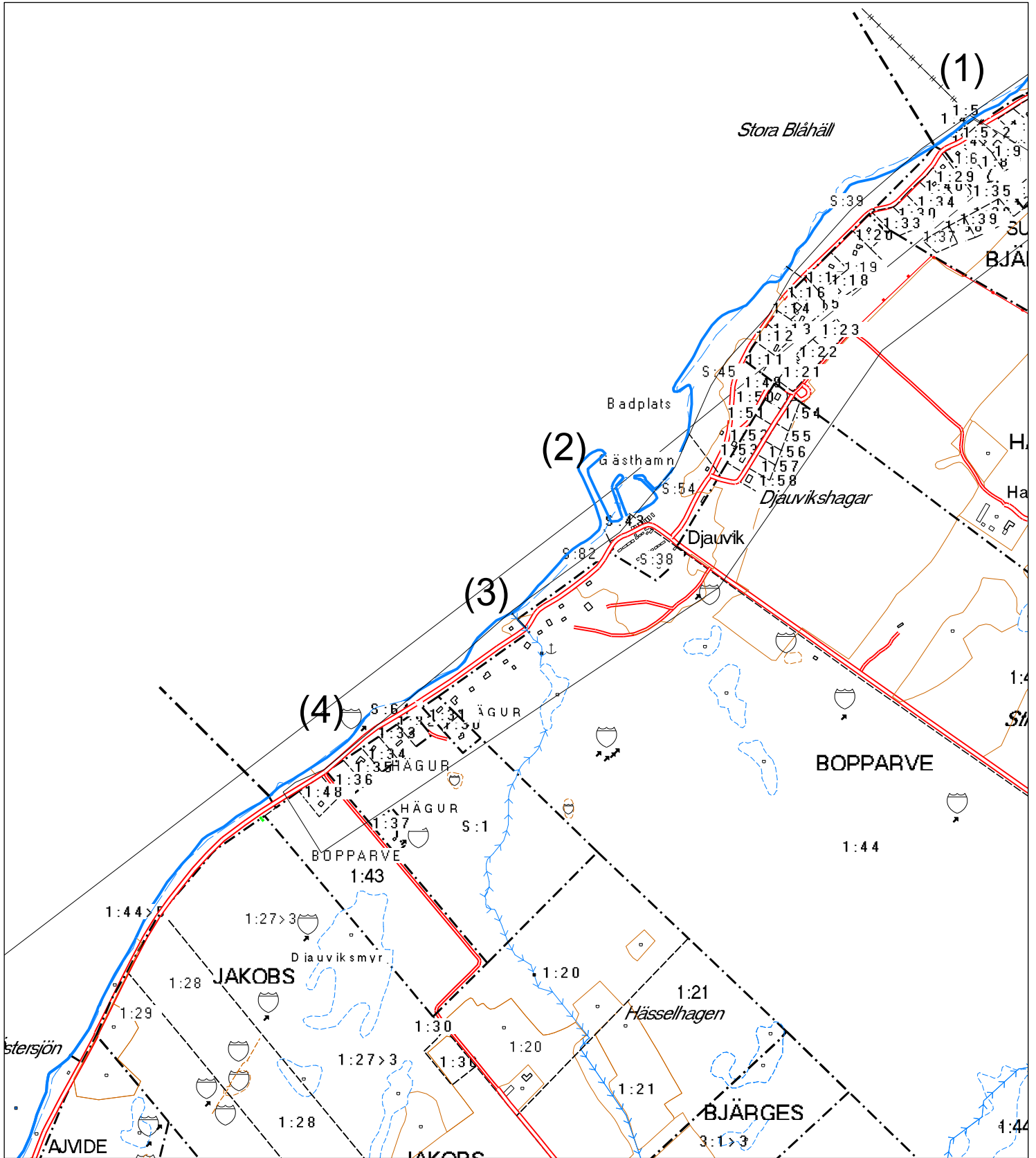
Ekstastranden

flatbåt ("stydbåt") som de använde att gå ut till Busu med. Deras fiske blev inte särskilt omfattande, de hade ju också dålig väg till stranden. Något fiskade nog också folk från Norrgårde (i Sproge) här, men de brukade mest hålla till vid fiskeläget Klasu.

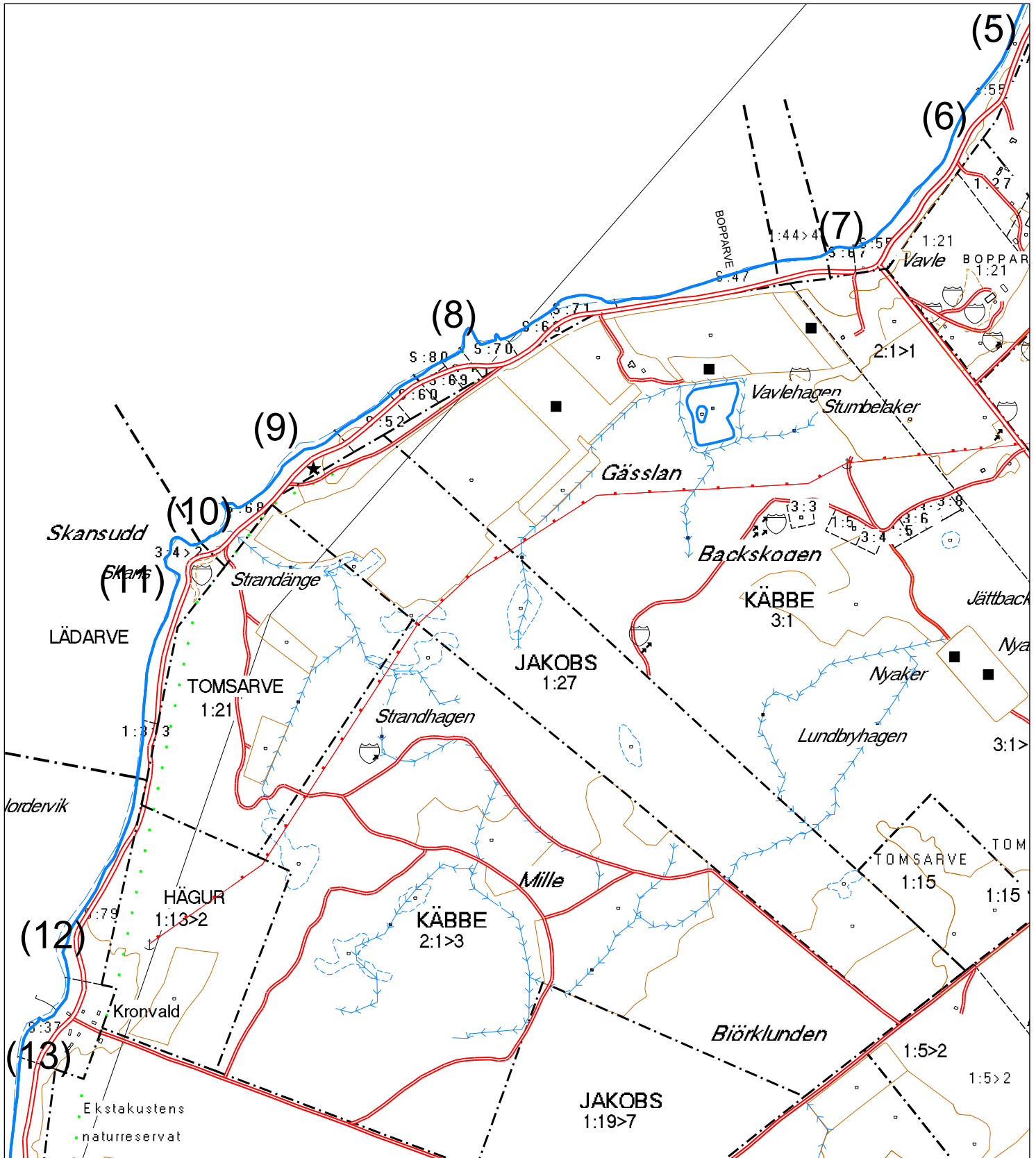
Ugnen, ett stort flyttstensblock, skymtar man i söder från vägen. Viken söder därom har väl kallats "vid Ugnen", men också Sandholmsveiki, för Sandholme är den närmaste gården även om den inte äger marken vid viken.

Landet söder om Sandholmsveiki ligger i Sproge.

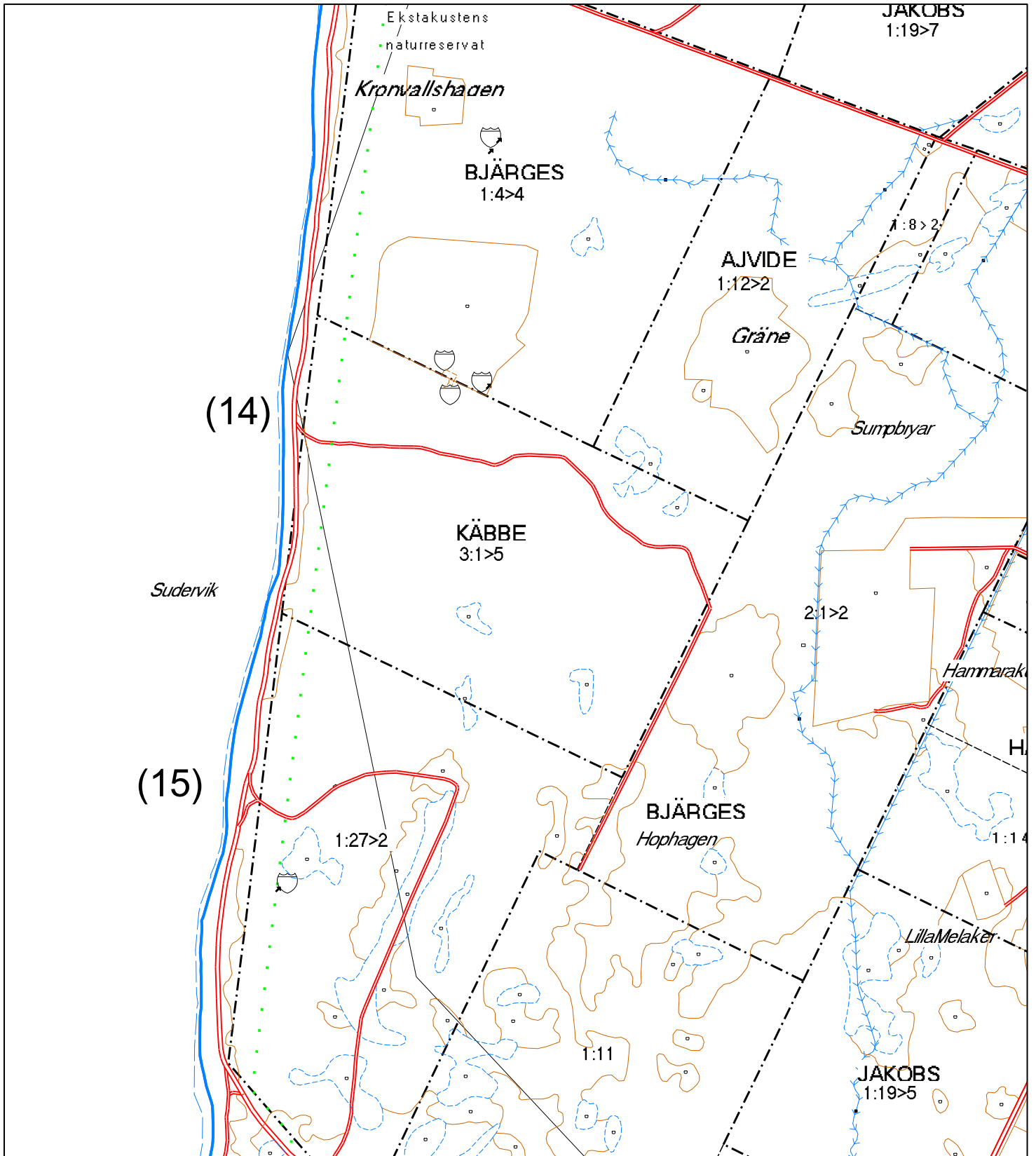
Ekstastranden

Ekstastranden

Ekstastranden

Ekstastranden

